

محي الدين صالحى

(کرد)

دانشجوی دانشکده

الهیات

امام

بخارى

و آثار

او

۱- نام و نسب . محمدابن اسمعیل بن ابراهیم

بن منیره بن برزویه جعفی است .

۲- کنیه . ابو عبدالله

۳- لقب . حافظ . محدث . امیر المؤمنین

فی الحدیث . شیخین «لقب مسلم و بخاری» جبل الحفظ

امام بخاری . که بخاری منسوب ببخارا شهری

از ایران بوده .

۴- تاریخ تولد . ۱۳ شوال ۱۹۴ هجری

قمری بعد از نماز جمعه

۵- محل تولد . شهر بخارا

۶- تاریخ وفات . سال ۲۵۶ شب شنبه شب عید فطر

درقریه خرتنگ در تاریخ ولادت و مدت زندگی

و وفات او شاعر گفته است .

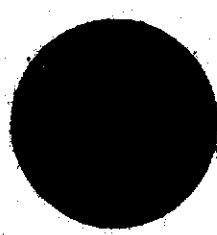
کان البخاری حافظا ومحدثا

جمع الصحیح مکمل التحریر

میلاد صدق و مدته عمره فیها حمیدوا نقضی فی نور

۱۹۴ ۶۲ ۲۵۶ ۱۳ روز کم

شکوه علوم انسانی و مطالعات تربیتی
پرتال جامع علوم انسانی

بخاری پس از پدرش مال زیادی به ارث برده که موجب سعادت او در طلب علم گردید در هنگامیکه یازده سال داشت تجسس حدیث را میکرد و عشق و علاقه به حدیث داشت سپس حج رفت یعنی در سال ۲۱۶ سفر حج را همراه با مادر و برادرش احمد در پیش گرفت و در مکه اقامت گزید و برادرش به بخارا باز گشت و در آنجا فوت کرد. بدرك حضور و سماع علماء احادیث در مکه و مدینه نایل آمد و در بلاد آسیا مدت ۱۶ سال بسیر و سیاحت و جولان پرداخت و درباره علوم اسلامی مخصوصاً حدیث تحقیق و تتبع نمود و صحیح بخاری را از شصدهزار حدیث استخراج کرد.

امام بخاری در کودکی پدرش را از دست داد و در کنار مادرش تربیت یافت. گویند در کودکی بینائی را از دست داد مادرش از بسکه جزع و فریادی کرد شبی ابراهیم خلیل علیه السلام را در خواب دید که گفت بر اثر کثرت دعای شما برای پسرت خداوند بینائی را به او باز گرداند.

۷- محل وفات: قریه خرتنگ که در آنجا نیز دفن گردیده خرتنگ در

دو فرسخی سمرقند است و از اینکه بعضی میگویند در بخارا فوت کرده بدین معنی شاید که خرتنگ جزو بخارا بوده است در ریحانة الادب نوشته در ده فرهنگ نامی در ده فرسخی سمرقند فوت کرده اما سایر تذکره ها خرتنگ در دو فرسخی سمرقند نوشته اند

۸- محل سکونت: بخارا و مدت ۱۶ سال نیز در بلاد آسیا در پی

کسب علم بود.

۹- شغل شخصی: کسب و نشر علم و بالاخره تجارت و کسابت بود شخصاً

کار میکرد و رابطی که بنا نهاده بود مانند دیگران برای آن خشت میکشید و سایر اوقات بمبادت می پرداخت.

۱۰- نام پدر: اسمعیل «ابی الحسن» پدر امام بخاری از علما و زهاد

بود که عده از روایت کرده اند

۱۱- شغل پدر: تجارت و کسابت و نیز اهل علم بود.

۱۲- نام فرزند: فرزند ذکوری نداشته.

۱۳ - شغل فرزندی نداشت.

۱۴ - در آمد: از ترکه پدر مال زیادی باورسیده بود و بنابراین در رفاه بود و خیر و احسان را مبذول میداشت درآمد او از کسب و تجارت و قراض تشکیل میگردد.

۱۵ - رابطه با حکومت وقت: گوشه گیری طرف بوده هنگامیکه خالد بن احمد ذهلی امیر بخارا او را احضار کرد که بفرزندش درس تاریخ و جامع الصحیح بدهد درخواست او را رد کرد و جواب داد من فراغت آن را ندارم که وقت خود را به قومی اختصاص دهم و قومی دیگر را محروم نمایم در نتیجه خالد کینه او را در دل گرفت و امر کرد که از بخارا بیرون رود شیخ بقریه خرتنگ ازدهات سمرقند دو فرسخی سمرقند رفت در حدود دو فرسخ از بخارا دور شد و بخانه یکی از بستگانش در آنجا رفت شبی در دعای خود میگفت اللهم ضاقت علی الارض بما رحبت فاقبضنی، زمین باوسعتی که دارد بر من تنگ شده خداوند مرا بسوی خود باز گردان.

هنوز یکماه نرفته بود دعای او مستجاب شد در قریه خرتنگ فوت کرد و در همانجا دفن گردید و سر انجام خالد نیز که خلیفه ابن طاهر بود در کمال ذلت در حبس موفق بن متوکل برادر معتمد خلیفه فوت نمود. قسطلانی گوید خالد بن محمد ذهلی در آن موقع نائب خلفای عباسی بود.

۱۶ - محل تحصیل: بخارا در اوایل کودکی شام. مصر. جزیره. بصره. حجاز، کوفه، بغداد، واسط، مرو، ری، هرات، خراسان، نیشابور که به جهت تحصیل و تصحیح احادیث باین شهرها مسافرت کرده است.

۱۷ - استادان و شیوخ او در مکه: ابوالولید احمد بن محمد الارزقی و عبدالله بن زید مقرئ و اسمعیل بن سالم صانع و ابوبکر عبدالله بن زهیر حمیدی و غیر اینها.

در مدینه - ابراهیم بن منذر خراسی و مطرف بن عبدالله و ابراهیم بن حمزه و ابوثابت محمد بن عبدالله و عبدالعزیز بن عبدالله الاویسی و یحیی بن قزاعه و اقران آنها

درشام - محمد یوسف فریبائی و ابونصر اسحق بن ابراهیم و آدم بن ابی ایاس و ابویمان حکم بن نافع و حیوة و خالد بن خلی قاضی حمس و خطاب بن عثمان و ابومغیره عبدالقدوس و سلیمان بن عبدالرحمن بن شریح و اقران آنها .

در بخارا - محمد بن بن السلام بیکندی و عبدالله بن محمد المسندی و هارون بن شعیب و محمد بن عرعره و عبده بن حکم و محمد بن یحیی صانع و جان بن موسی و اقران آنها

در مرو - علی بن الحسن بن شقیق و عبدان و عثمان و محمد بن مقاتل و اقران آنها

در بلخ - مکی بن ابراهیم و یحیی بن بشر و محمد بن ابان و حسن بن شجاع و یحیی بن موسی وقتیبه و معاصرین آنها
در ری - ابراهیم بن موسی و غیر او

در بغداد - محمد عیسی طباع و محمد بن سائق و سیریح بن نعمان و احمد بن حنبل و ابو مسلم عبدالرحمن ابن ابی یونس مستملی و اسمعیل بن خلیل و اقران آنها.

در واسط - حسان بن حسان و حسان بن عبدالله بن سلیمان و معاصرین آنها .

در بصره - ابو عاصم نبیل و صفوان بن عیسی و بسدل بن المحبر و حرمی بدعماره و عقان بن مسلم و محمد بن عرعره و سلیمان بن حرب و بوداود طالیزی و عارم و محمد بن سنان و ابو حذیفه تهندی و غیر آنها

در کوفه - عبدالله بن موسی و ابونعمین و احمد بن یعقوب و اسماعیل بن ابان و حسن بن ربیع و خالد بن مخلد و سعید بن حفص و طلق بن غنم و عمر بن حفص و فروه بن ابی المفرا و قبیصة بن عقبه و ابوغسان و اقران آنها
در جزیره - احمد بن عبدالملک حرانی و احمد بن زید حرانی و عمر بن خلف و اسمعیل بن عبدالله رقی و اقران آنها .

در مصر - عثمان بن صالح و سعید بن ابی مریم و عبدالله بن صالح و احمد بن صالحی و احمد بن شعیب و اصبح ابن ابی الفرج و سعید بن عیسی

و سعید بن کثیر بن عذیر و یحیی بن عبدالله بن بکیر و اقران آنها . امام قسطلانی در شرح بخاری اضافه کرده است استادان او .

در قیساریه - محمد بن یوسف قریبانی .

در عسقلان - آدم بن ابی ایاس

در حمص - ابی مغیره ابی یمان علی بن عیاض احمد بن خالد وهبی

و یحیی و خاطی اهر .

در هراط - احمد ابی الولید حنفی

در نیشابور - یحیی بن یحیی تمیمی و بشر بن حکم و اسحق بن

ابراهیم حنظلی و محمد بن رافع و احمد بن حفص و محمد یحیی ذهلی

و اقران آنها

امام بخاری در طلب علم بشهرهای مذکور رفته و اقامت گزیده و از مشایخ مزبور و غیر آنها کسب فیض نموده و تلمذ جسته است وی گفته از بیشتر از هزار شیخ و استاد از علما نوشته دارم و تمام احادیث را با ذکر سند یاد کرده ام حاکم بن عبدالله گوید امام بخاری رحمه الله در طلب علم و تحصیل به این شهرها مسافرت کرده و در شهری از آنها اقامت اختیار نموده و از مشایخ آن شهرها کسب فیض کرده است محمد بن حاتم گوید امام بخاری گفته از هزار و هشتاد نفر نوشته دارم که همه اصحاب حدیث بوده اند .

۱۸ - فامده ارس: مدارس معینی که مانند مدارس امروزه دارای

تشریفات معینی و مضبوطی باشد نیافتم ولی در کنار بعضی از مساجد قدیمه حجره های کوچک و رواق و رباطی ساخته شده که جای تدریس و تدریس بوده نظیر این مساجد و حجره ها در بعضی مناطق کردستان دیده می شود مخصوصاً بنا بعضی مساجد را با همین حجره ها بعد از بن عبدالله بن عمر نسبت میدهند که هنوز باقی و تغییری نکرده است .

بعضی از مدرسین در منزل و بعضی در مسجد تدریس کرده اند بهر

حال امام در مدارس معمولاً آن روزگار چه حجره ها باشد و چه منزل و

چه مسجد در شهرهاییکه با آنجا در پی اکتساب علم مسافرت کرده است به

کسب علم از يك طرف و بتدریس از طرف دیگر اشتغال داشته است و مدارس آن روزگار بهر نوع که باشد در شهرهای مذکور مورد تدریس و تدریس امام بخاری بوده اند .

در کتاب شروط ائمه تألیف ابوالفضل محمد بن طاهر مقدسی نوشته شده امام بخاری تراجم و تألیف ابواب جامع الصحیح را در حرم شریف کرد و مدت ۱۶ سال برای تألیف و تدوین آن در بصره و غیر آن بتحقیق پرداخت تا اینکه آن را در بخارا پایان رساند .

۱۹ - نام مساجد: درمکه مسجد النبی. خود او گوید من کتاب تاریخ خود را در پیشگاه قبر پیغمبر اکرم صلی الله علیه وسلم تألیف کردم و در مساجد بخارا و شهرهاییکه به آنجا مسافرت کرده است بکسب و نشر علم اشتغال داشته. قتیبہ بن مسلم چند مسجد در شهر بخارا بنا کرده و مسجد جامع را بسال ۹۴ بنا نمود

۲۰ - مسافرت: در سنه ۲۱۶ بهمراهی برادر و مادرش بحج رفته است و بمدینه و شام و مرو و واسط و کوفه و جزیره و ری و بغداد و مصر و هرات و نیشابور و غیره چنانکه گذشت مسافرت کرده است .

۲۱ - اجازه از که گرفته: امام بخاری استادان زیاد داشته است و بطوری که بنده تحقیق کردم معلوم نیست که کدام يك از استادان او با اجازه داده اند من هر چند جستجو کردم این قسمت را نیافتم و ممکن است اجازه نامهای که بعدها مرسوم شده در آن عصر بدین طریق سابقه نداشته باشد . مذهب او ابتدا شافعی بوده و سپس بطور اصح راجع بمذهب اوراجح آن است که مجتهد بود.

۲۲ - کجا درس میداده: فربری میگوید در مجلس سماع او بیشتر از هزار نفر حاضر می شدند و اخذ و سماع میکردند این گفتار میرساند محل تدریس او جای و پسیمی بوده و برای اجتماع گروه هزار نفری با احتمال قوی محیط مسجد متبادر فهم است بهر حال در منزل و مسجد و شاید حجره های بنام مدرسه در بخارا و نیشابور و بغداد و غیره تدریس کرده و بشهرهاییکه جهت اکتساب علم مسافرت نموده سمت تدریس را هم داشته است .

راجع بتاریخ مسجد جامع بخارا ابوبکر محمد بن جعفر النرشخی در تاریخ بخارا چنین میگوید قتیبه بن مسلم سه بار اهل بخارا را اسلام کرد بازمرتد شده و از اطاعت امر سر پیچیدند و بار چهارم با ایشان جنگید و ایضاً اسلام آوردند و عربها با دستور قتیبه از بخارا زنها گرفتند و آمیزش کردند رفته رفته نور اسلامی در دل آنها قرار گرفت و مسجدها بنا کرد و درمسجد ها قرآن میخواندند و ختمها می کردند و دعاها می گفتند و مسجد جامع را بسال ۴۹ در حصار بخارا بنا نمود و در روزهای جمعه برای خواندن نماز جمعه مردم را به نماز دعوت می کرد و میگفت هر که برای نماز آدینه حاضر شود دو درهم باومیدهم .

۲۳ - شاگردان نخبه و آخذین از او: شاگردان و آخذین از او بیشتر آن می باشند که ذکر شده من جمله ابوالحسین مسلم بن حجاج و ابو عیسی ترندی و ابوعبدالرحمن نسائی و ابوحاتم و ابوذرحه رازیان و ابواسحق ابراهیم و ابوبکر بن خزیمه و ابوالقاسم بقوی از اوسماع واخذ و استفاده کرده اند.

فربری میگوید بیشتر از نود هزار نفر سماع صحیح بخاری را کرده اند بغیر از من کسی از آنها باقی نمانده در مجلس سماع او بیشتر از هزار نفر حاضر می شدند واخذ سماع میکردند و بسیاری ازمشایخ اونیز از او روایت کرده اند . مانند عبدالله بن محمد مستدی و عبدالله بن منیر و اسحق بن احمد سریاری و محمد بن خلف بن قتیبه و غیر اینها .

از اقران او ابوذرحه و ابوحاتم رازیان و ابراهیم حریری و ابوبکر بن ابی عاصم و موسی بن هارون جمالو محمد بن عبدالله بن مطین و اسحق بن احمد بن زیرك فارسی و محمد بن قتیبه بخاری و ابوبکر اعین از او روایت کرده اند بسیاری از بزرگان حفاظ نیز از او روایت کرده اند مانند صالح بن محمد ملقب بجرزه و مسلم بن الحجاج صاحب صحیح و ابوالفضل احمد بن سلمی و ابوبکر بن اسحق بن خزیمه و محمد بن نصر مروزی و امام نسائی و ابو عیسی ترندی و محمد بن عبدالله بن جنید و جعفر بن محمد نیشابوری و ابوبکر داود و ابوالقاسم بقوی و ابو

محمد صاعد بن هارون حضرمی و حسین بن اسمعیل محاملی بغدادی که آخرین کسی بوده از او نقل کرده است

و بسیاری از بزرگان دیگر نیز از او روایت و اخذ کرده اند که ذکر همه موجب اطلال و ملال است.

۲۴- آثار علمی او:

- ۱- صحیح بخاری که مشهورترین تألیفات او است در مدت ۱۶ سال آنرا تألیف کرده و شرحهای متعددی بر آن نوشته اند من جمله شرح بخاری بن حجر عسقلانی و احمد قسطلانی و ابوزید فارسی و محمود العینی .
- ۲- کتاب الادب المفرد.
- ۳- کتاب رفع الیدین فی الصلوة .
- ۴- کتاب بر الوالدین .
- ۵- کتاب تاریخ الکبیر عن تراجم الرجال السند .
- ۶- قرائت خلف امام
- ۷- کتاب تاریخ الاوسط
- ۸- کتاب تاریخ الصنبر
- ۹- کتاب خلق افعال المباد
- ۱۰- کتاب الضعفا
- ۱۱- کتاب جامع الکبیر
- ۱۲- کتاب المسند الکبیر
- ۱۳- کتاب التفسیر الکبیر
- ۱۴- کتاب الاشریة
- ۱۵- کتاب الموحدان
- ۱۶- کتاب الهبه
- ۱۷- کتاب المبسوط .
- ۱۸- کتاب الملل
- ۱۹- کتاب الکنی

۲۰ - کتاب الفوائد

۱۲ - کتاب اسامی الصحابه و غیر اینها

خاتمه امام بخاری دارای حافظه قوی خدادادی بود . که در قوه حفظ و تیز طبعی و سعی اهتمام ضرب المثل و مورد اعجاب دیگران بوده و حتی از او پرسیده اند آیا برای حفظ دوائی وجود دارد گفته هیچ چیز سودمند تر از سعی و کوشش و کثرت مطالعه و مداومت نظر و اهتمام نیست

امام بخاری تیز هوش و ساعی و جدی بود و هر وقت صحبت دنیائی را شروع میکرد ابتدا حمد و ثنای خداوند را بجای می آورد کثیر الاحسان و قلیل الاکل و در اکرام مفرط بود و بفن تیراندازی و استعمال آلات حرب آشنائی داشت و در نظم و نثر فصیح دست داشت ولی چون شعر را به علما و زردانسته اند وقت خود را بشعر ضایع نگردانید. بلکه اشتغال به عبادت برای او لازم بوده وقت خود را صرف عبادت اولی فالاولی کرده است امام محمد بن حنبل رضی الله عنه گفته خراسان مانند محمد بن اسمعیل را بجای خود تحویل نداده است و باز گوید خراسان مانی است ای ذرعه و محمد بن اسمعیل بخاری و عبدالله بن عبدالرحمن دارمی و حسن بن شجاع بلخی را بدینا نیاورده است .

محمد بشار گفته حافظ دنیا چهار نفر است ابو ذرعه درری مسلم بن حجاج در نیشابور عبدالرحمان بدارمی در سمرقند محمد بن اسمعیل بخاری در بخارا .

توصیف شهر اسکندریه

شهر اسکندریه حالیه از شهرهای خوب و آباد و باصفاست . تمام کوچه های آن صاف و پاکیزه و وسیع و از سنک تراش مرتباً فرش کرده و با آهک و ساروج بند کشیده و جفت گیری نموده اند . خانه های آن اغلب چهار پنج مرتبه و مرتب و مزین است و بازارهایش سر باز و بسیار مزین و پر متاع است و در بیشتر خانه ها گلکاری در کوزه ها و زمین نموده اند .

از سفر نامه میرزا حسین فراهانی - نوشته سال ۱۳۰۲ ه . ق